

İnceleme

Türkiye’de Sosyal Bilimler Alanında İlaç Konusunda Yayınlanmış Tezler

The Theses Published on the Topic of Medicine in the Field of Social Sciences in Turkey

Ahmet Furkan Süner¹ , Ahmet Can Bilgin²

1. *Uzm. Dr., Çaycuma İlçe Sağlık Müdürlüğü, Zonguldak, Türkiye*

2. *Öğr. Gör. Dr., Dokuç Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye*

Öz

İlaçların günlük hayatın bir parçası olduğu ve ilaç sektörünün sosyal alana müdahale ettiği günümüzde sosyal bilimlerde uzmanlaşmış kişilerin konuyla ilgili çalışmaları merak uyandırmaktadır. Bu çalışmada sosyal bilimler alanında ilaç konusunda yapılmış tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma ULAKBİM’in (Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi) sosyal bilimler grubunda ilaçla ilgili yayınlanan tezlerin bibliyometrik analizidir. İlaç konusunda yayınlanmış tezler ULAKBİM’in tez tarama ağından taranmıştır. Tarama 05.11.2024’te yapılmıştır. Tarama kapsamında 403 teze ulaşılmıştır. Yinelenen tezler ayıklandıktan sonra kalan tez sayısı 402’dir. Tezlerin 336’sı yüksek lisans (%83,6), 62’si doktora (%15,4), 2’si tıpta uzmanlık (%0,5), 1’i sanatta yeterlilik (%0,2), 1’i tıpta yan dal uzmanlık (%0,2) tezidir. İlk tez 1972 yılında yayınlanmıştır. En çok tez 2019 yılında yayınlanmıştır. 2019 yılını sırasıyla 2022, 2024, 2018, 2014 ve 2010 yılları izlemiştir. Sosyal bilimler alanında ilaç konusunda yayınlanan tezler en sıklıkla İşletme, Ekonomi, Hukuk, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ve Sağlık Yönetimi alanlarındadır. Sosyal bilim araştırmalarının ilaçların etkisine ve ilaç endüstrisine ilişkin anlayışımıza katkı sunmaları muhtemeldir. Alanda gözlenen boşluğa dayanarak daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: ilaç, tez, sağlık, sosyal

Abstract

In today's world where drugs are a part of daily life and the pharmaceutical industry intervenes in the social sphere, the studies of people specialized in social sciences on the subject are of interest. This study aims to examine theses on drugs in the field of social sciences. This study is a bibliometric analysis of theses on medicine published in the social sciences group of ULAKBİM (National Academic Network and Information Center). Theses published on drugs were scanned from the ULAKBİM thesis scanning network. The scan was conducted on 05.11.2024. 403 theses were reached within the scope of the scan. After removing duplicate theses, the remaining number of theses was 402. 336 of the theses were master's (83.6%), 62 were doctoral (15.4%), 2 were medical specialization (0.5%), 1 was proficiency in arts (0.2%), and 1 was a subspecialization in medicine (0.2%). The first thesis was published in 1972. The most theses were published in 2019. The year 2019 was followed by 2022, 2024, 2018, 2014 and 2010, respectively. The most frequently published dissertations on medicine in the field of social sciences are in the fields of Business, Economics, Law, Labor Economics and Industrial Relations and Health Management. Social science research is likely to contribute to our understanding of the effects of medicines and the pharmaceutical industry. More research is needed based on the gap observed in the field.

Keywords: medicine, thesis, health, social

Geliş Tarihi / Received: 08.11.2024 **Kabul Tarihi / Accepted:** 18.11.2024 **Yayın Tarihi / Published:** 26.11.2024

Sorumlu Yazar / Correspondence: Ahmet Furkan Süner, Eposta: furkanafs@hotmail.com

Sorumlu Editör / Handling Editor: Nuray Özgülnar

Atıf için / Suggested Citation: Süner, A. F., & Bilgin, A. C. (2024). Türkiye’de Sosyal Bilimler Alanında İlaç Konusunda Yayınlanmış Tezler. Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni (SoSa), SONBAHAR(12):93-100

bilinmektedir. Son yıllarda bu küçük miktarlarda hazırlanan ilaçların üretimi endüstrileşmiş ve büyük miktarlarda ilaç kullanılmaya başlanmıştır (Petek, 2009). Bilim ve teknolojideki artış, gelişen ilaç endüstrisi, son yıllarda hızla büyümekte ve yüksek katma değere sahip sektörler arasında yer almaktadır. Ortalama yaşam süresindeki artış, sağlık hizmetlerine erişim kolaylığı, hastaların değişmesi, küreselleşme ve sosyal devlet anlayışı dünya ilaç endüstrisini etkileyen önemli faktörlerdir (Ekonomi Bakanlığı, 2016).

Milenyum çağıyla birlikte tıbbileştirmenin ilaç şirketlerinin itici gücü olduğu kabul edilmektedir (Conrad, 2007). Bu terim insan koşullarının ilaç müdahalesi için hedeflere dönüştürülmesini ifade etmektedir (Møllebæk, 2020). Son 30 yılda düzenli ilaç kullanan insan sayısı artmıştır. İnsanların erişebildiği ilaç sayısı artmıştır ve ilaç reçetelemenin resmi nedenlerinin listesi uzamıştır. Küresel ilaç pazarı 2001 yılında yaklaşık 390 milyar dolar iken, 2019 yılında üç katına çıkarak 1.25 trilyon dolara ulaşmıştır (Matej, 2024). Bu artışlar, insanların tıbbi yeniliklerden yararlanmasını sağlasa da aynı zamanda ilaçların toplum sağlığında ya da günlük yaşamda daha önce oynadığından daha önemli rol oynadığı belirtilmiştir. İlaçların yaygınlaşması sağlık eşitsizliği, bedel ve bilişsel normallik, sağlık ekonomisi ve tıbbi yeniliğin amaçları gibi birçok alanı etkilemektedir. İlaçların ticari olarak karlılığının devam etmesi, yatırım akışını güvence altına almış, yaşlanan Batı toplumlarında daha uzun vadeli ilaç müdahalelerine ihtiyaç duyulmasıyla sağlık ve biyoetik tartışmaları önem kazanmaktadır (Møllebæk, 2020).

Son yıllarda sosyal bilimciler dikkatlerini sağlığın öncülleri olarak giderek artan sayıda sosyal ve kültürel değişkenlere yönelmiştir. Bu değişkenler etnik köken, cinsiyet, göç durumu, kültürel uyum, yoksulluk, cinsiyet rolleri, sosyal ağlar, sosyal destek ve psikososyal çalışma ortamının yanında gelir dağılımı, sosyal uyum, sosyal sermaye gibi ortamların özelliklerini de içerir (Hernandez et al., 2006). İlaçların günlük hayatın bir parçası olduğu ve ilaç sektörünün sosyal alana müdahale ettiği günümüzde sosyal bilimlerde uzmanlaşmış kişilerin konuyla ilgili çalışmaları merak uyandırmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de sosyal bilimler alanında ilaç konusunda yapılmış tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır.

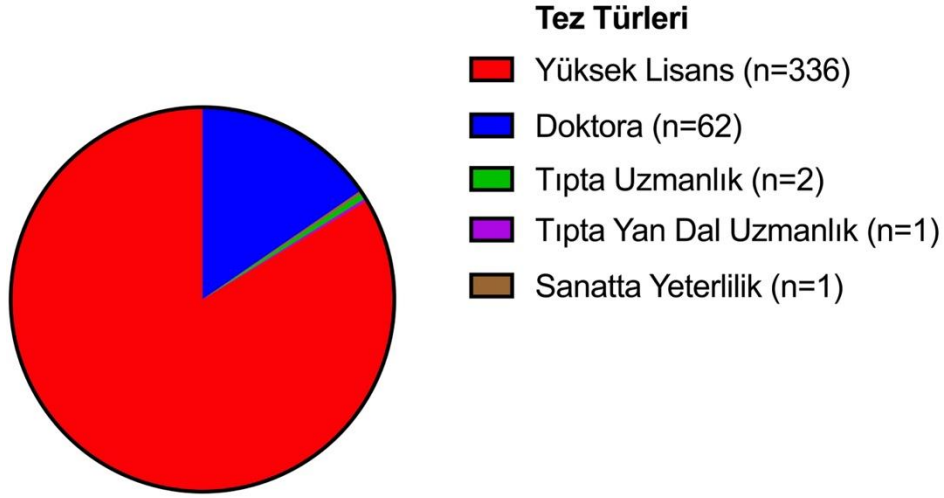
Yöntem

Bu çalışma Ulakbilim sosyal bilimler grubunda ilaçla ilgili yayınlanan tezlerin bibliyometrik analizidir. İlaç konusunda yayınlanmış tezler Ulakbim tez tarama ağından taranmıştır. Tarama 05.11.2024'te "Gelişmiş Arama" sekmesinden şu seçenekler kullanılarak yapılmıştır:

Aranacak alan: Tez Adı, Arama tipi: Sadece yazılan şekilde, Grup: Sosyal. Çalışma evrenini belirtilen arama koşullarını sağlayan tüm tezler oluşturmuştur.

Bulgular

Toplam 403 teze ulaşılmıştır. Yinelenen tezler ayıklandıktan sonra kalan tez sayısı 402'dir. Tezlerin 336'sı yüksek lisans (%83,6), 62'si doktora (%15,4), 2'si tıpta uzmanlık (%0,5), 1'i sanatta yeterlilik (%0,2), 1'i tıpta yan dal uzmanlık (%0,2) tezidir. Bu çalışmaya görüldüğü gibi tıpta uzmanlık ve tıpta yandal uzmanlık tezleri ayrıca görüleceği gibi eczacılık ve farmakoloji tezleri dahil edilmiştir. Bunun nedeni Ulakbilim tez gruplamasında bu tezlerin diğer konuları itibariyle sosyal gruba dahil edilmiş olmasındandır.

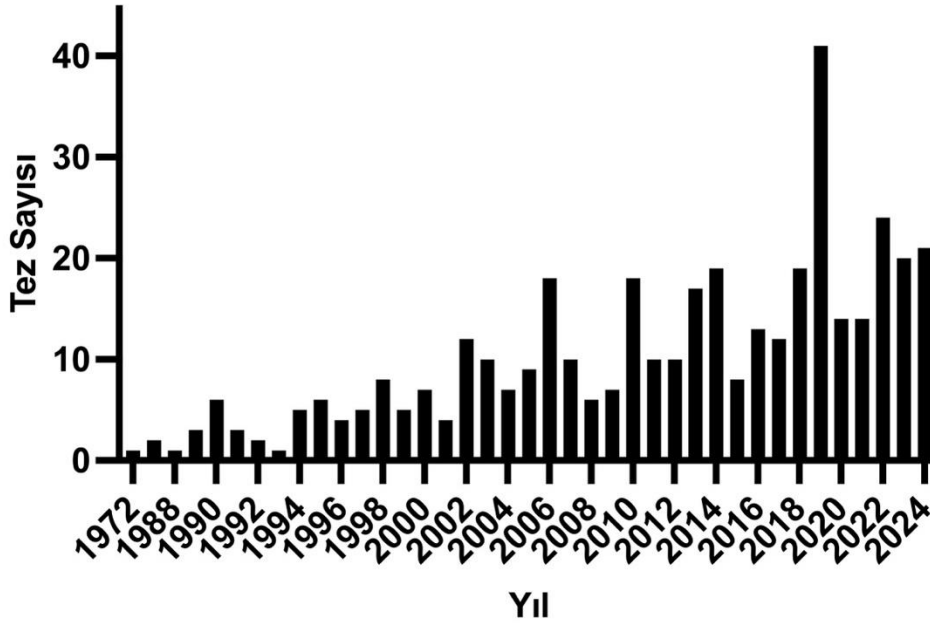

Total (N=402)

Grafik 1. Tez türleri Pasta Grafiği

İlk tez 1972 yılında yayınlanmıştır. En çok tez 2019 yılında yayınlanmıştır. 2019 yılını sırasıyla 2022, 2024, 2018, 2014 ve 2010 yılları izlemiştir. İlk yüksek lisans tezi 1987 yılında, ilk doktora tezi 1972 yılında, ilk tıpta uzmanlık tezi 2001 yılında, tıpta yan dal uzmanlık tezi 2020'de, sanatta yeterlilik tezi 2018 yılında yayınlanmıştır.

Yıllara göre tezlerin dağılımına bakıldığında 1972'de 1 (%0,2), 1987'de 2 (%0,5), 1988'de 1 (%0,2), 1989'da 3 (%0,7), 1990'da 6 (%1,5), 1991'de 3 (%0,7), 1992'de 2 (%0,5), 1993'te 1 (%0,2), 1994'te 5 (%1,2), 1995'te 6 (%1,5), 1996'da 4 (%1,0), 1997'de 5 (%1,2), 1998'de 8 (%2,0), 1999'da 5 (%1,2), 2000'de 12 (%3,0), 2003'te 10 (%2,5), 2004'te 7 (%1,7), 2005'te 9 (%2,2), 2006'da 18 (%4,5), 2007'de 10 (%2,5), 2008'de 6 (%1,5), 2009'da 7 (%1,7), 2010'da 18 (%4,5), 2011'de 10 (%2,5), 2012'de 10 (%2,5), 2013'te 17 (%4,2), 2014'te 19 (%4,7), 2015'te 8 (%2,0), 2016'da 13 (%3,2), 2017'de 12 (%3,0), 2018'de 19 (%4,7), 2019'da 41 (%10,2), 2020'de 14 (%3,5), 2021'de 14 (%3,5), 2022'de 24 (%6,0), 2023'te 20 (%5,0), 2024'te 21 (%5,2) tez yayınlanmıştır (Grafik 1).

Grafik 2. Yıllara Göre Tezlerin Dağılımı

Tezlerde en az 1, en fazla 3 konu başlığı olmak üzere toplam 497 konu başlığı bulunmaktadır. Toplamda 47 konu başlığı türü bulunmuştur. Tezlerin konu başlıkları şöyle dağılmaktadır: İşletme 235 (%47,3), Sağlık Kurumları Yönetimi 43 (%8,7), Hukuk 30 (%6), Ekonomi 29 (%5,8), Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri 15 (%3), Eczacılık ve Farmakoloji 13 (%2,6), Sağlık Yönetimi 11 (%2,2), Psikoloji 10 (%2), Hastaneler 9 (%1,8), Güzel Sanatlar 6 (%1,2), Hemşirelik 6 (%1,2), Maliye 6 (%1,2), Halkla İlişkiler 5 (%1), İstatistik 5 (%1), Sağlık Eğitimi 5 (%1), Sağlık Yönetimi 5 (%1), Bilim ve Teknoloji 4 (%0,8), Halk Sağlığı 4 (%0,8), İletişim Bilimleri 4 (%0,8), Kamu Yönetimi 4 (%0,8), Reklamcılık 4 (%0,8), Sosyoloji 4 (%0,8), Eğitim ve Öğretim 3 (%0,6), Ekonometri 3 (%0,6), Tarih 3 (%0,6), Biyokimya 2 (%0,4), Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları 2 (%0,4), Endüstri ve Endüstri Mühendisliği 2 (%0,4), Kimya Mühendisliği 2 (%0,4), Psikiyatri 2 (%0,4), Siyasal Bilimler 2 (%0,4), Tıbbi Biyoloji 2 (%0,4), Türk Dili ve Edebiyatı 2 (%0,4), Uluslararası Ticaret 2 (%0,4), Aile Hekimliği 1 (%0,2), Çevre Mühendisliği 1 (%0,2), Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları 1 (%0,2), Endüstri Ürünleri Tasarımı 1 (%0,2), Felsefe 1 (%0,2), Gastronomi ve Mutfak Sanatları 1 (%0,2), Gazetecilik 1 (%0,2), İşletme 1 (%0,2), Kimya 1 (%0,2), Makine Mühendisliği 1 (%0,2), Sanat Tarihi 1 (%0,2), Ulaştırma 1 (%0,2), Ziraat 1 (%0,2).

Doktora tezlerinde en sık görülen 5 konu başlığı:

İşletme 32 (%41,5), Ekonomi 6 (%7,7), Hukuk 5 (%6,4), Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri 4 (%5,1), Sağlık Yönetimi 4 (%5,1).

Yüksek lisans tezlerinde en sık görülen 5 konu başlığı:

İşletme 203 (%48,8), Sağlık Kurumları Yönetimi 40 (%9,62), Hukuk 25 (%6,01), Ekonomi 23 (%5,5), Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri 11 (%2,6).

Tıpta uzmanlık tezlerinde konu başlığı Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, tıpta yan dal uzmanlık testlerinde konu başlığı Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları, sanatta yeterlilik testlerinde konu başlığı Güzel Sanatlar'dır.

En sık karşılaşılan 5 konu başlığına ait tezlerin yayınlanma yıllarına bakıldığında, İşletme konu başlığına sahip ilk tez 1972 yılında, Sağlık Kurumları Yönetimi konu başlığında ilk tez 1998 yılında, Hukuk konu başlığında ilk tez 2006 yılında, Ekonomi konu başlığında ilk tez 1993 yılında, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri konu başlığında ilk tez 2000 yılında yayınlanmıştır.

Konulara göre seçilmiş örnek tezler şunlardır:

İŞLETME

- S.SEMİH MEDENİ 1995 **İlaç sanayinde fiyatlandırma sistemleri ve şirket içi birim maliyetlendirme** İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans
- TUBA KESKİNEL 1997 **Türkiye'de ilaç pazarlamasında kullanılan promosyon yöntemleri** Boğaziçi Üniversitesi Yüksek Lisans
- ESRA PEHLİVAN 1998 **Türkiye ilaç sektörünün yapısal analizi ve Avrupa Birliği'ne uyum sorunları** Karadeniz Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans
- LEYLA LEBLEBİCİ KACUR 2002 **Doktorların ilaç mümessillerine yönelik tutumlarının incelenmesi Kayseri'de bir uygulama** Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans
- MEHMET BİÇER 2005 **Satış elemanlarının iş tatmini, örgüt bağlılığı ve işten ayrılma niyetinin etik iklim ile ilişkisi: Sigorta ve ilaç sektörlerinde bir araştırma** Çukurova Üniversitesi Yüksek Lisans
- İBRAHİM EFE EFEOĞLU 2006 **İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyumu ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: ilaç sektöründe bir araştırma** Çukurova Üniversitesi Doktora

SAĞLIK KURUMLARI YÖNETİMİ

- ALİ YILMAZ 2009 **Hemşirelerin ilaç hataları bildirimini önündeki engellere ilişkin algıları** Hacettepe Üniversitesi Doktora
- AZAD ÇEVİK 2023 **Bireylerin sağlık okuryazarlık düzeyleri ile akılcı ilaç kullanımları arasındaki ilişki** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yüksek Lisans
- EMİNE DOĞAN ÇULHA 2024 **Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ülkelerinde ilaç harcamalarını etkileyen faktörlerin panel veri analiziyle belirlenmesi: Türkiye karşılaştırması** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Doktora
- HANDAN TÜFEKÇİ 2018 **İlaç tüketimini etkileyen psiko-sosyal faktörler ve akılcı ilaç tüketim algısını belirlemeye yönelik bir araştırma** İstanbul Bilim Üniversitesi Yüksek Lisans
- CELAL ALPDOĞAN 2018 **Akılcı ilaç kullanımı ve paydaşların rolü: Sakarya ili eczacıları üzerine bir inceleme** Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans

HUKUK

- MEMET TURAN ÖZER 2019 **Ceza hukuku kapsamında ilaç üretimi, insan üzerinde bilimsel ve tedavi amaçlı deney** Çağ Üniversitesi Yüksek Lisans
- ENES BAŞ 2023 **İlaç üreticisinin cezai sorumluluğu** Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans
- SAADET KIZILTEPE 2024 **İlaç üretiminden ve kullanımından doğan tazminat ve ceza sorumluluğu** Erciyes Üniversitesi Doktora
- ESRA ÖZTÜRK 2012 **Klinik ilaç araştırmalarında hukuki sorumluluk** Ankara Üniversitesi

EKONOMİ

- BÜLENT İPEK 1996 **Türkiye'de ilaç sanayinin gelişmesinde yabancı sermayenin rolü** Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Lisans
- SEVİL DURSUN TURNA 2006 **İlaç harcamalarının toplam sağlık harcamaları içerisindeki yeri: Türkiye ile diğer OECD ülkelerinin karşılaştırılması** Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans
- AYSUN YILMAZTÜRK 2013 **Sağlıkta dönüşüm süreci ve Türkiye'de ilaç sektörü paydaşları üzerine etkileri** Marmara Üniversitesi Doktora
- MİKAİL ÇETİN 2019 **Yabancı yatırımların Türkiye'deki ilaç sektörü üzerine etkileri** İstanbul Aydın Üniversitesi Yüksek Lisans
- NURİ EMRE ÖZOCAK 2022 **İşletmelerde standart maliyetler dışındaki mikro maliyetlerin oluşturduğu makro etki, bir ilaç firması örneği** İstanbul Ticaret Üniversitesi Yüksek Lisans

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

- CEM DAVUT ÖZDİKER 2005 **İlaç sektöründe işe alma teknikleri: Danışmanlık şirketlerinin Türkiye'deki ilaç sektörünün işe alma sürecine etkisi** İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans
- SİNEM LANACI 2004 **Bir ilaç firmasında uygulanan eğitim programının çalışanların ekip oluşturma ve geliştirme ile örgütsel bağlılık tutumları üzerindeki etkisi** Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans
- MUSTAFA YASİN ŞENELDİR 2010 **Türk sosyal güvenlik sisteminde ilaç sorunu** Marmara Üniversitesi Doktora

SAĞLIK YÖNETİMİ

- NEVAL ÜNLÜER DURMUŞ 2022 **Eczanelerde ilaç temini açısından Covid-19 dönemi yaşanan değişimler: İstanbul Anadolu Yakası örneği** İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Yüksek Lisans
- ZEYNEP HATİPOĞLU 2024 **Sağlık okuryazarlığının akılcı ilaç kullanımı farkındalığı ve hasta aktiflik düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi** Selçuk Üniversitesi Yüksek Lisans
- RİFAT BOZÇA 2024 **İlaç erişimine etki eden faktörlerin analitik hiyerarşi prosesi ile analizi** Üsküdar Üniversitesi Doktora

PSİKOLOJİ

MUSTAFA CAN KARAKAŞ 2024 **İlaç mümessillerinde bilişsel esneklik, duygu düzenleme ve etkili iletişim becerileri arasındaki ilişki** Toros Üniversitesi Yüksek Lisans

AYŞE KOCABACAK 2011 **İnsan kaynakları seçme ve yerleştirme süreci açısından kişilik boyutları ile çalışan performansı ilişkisi: İlaç sektöründe psikoteknik boyutta bir uygulama** Selçuk Üniversitesi Doktora

GÜZEL SANATLAR

MUSTAFA ZEKİ YÜCE 2017 **Türkiye'de ilaç sanayindeki grafik tasarımların incelenmesi** İstanbul Arel Üniversitesi Yüksek Lisans

TURGUT EFE VAROL 2018 **İlaç ambalajı tasarımlarında karşılaşılan özgünlük sorunları ve uygulama çalışmaları** Hacettepe Üniversitesi Sanatta Yeterlik

SANAT TARİHİ

MERYEM ÇİÇEK 2009 **XIX-XX. yüzyıl Osmanlı Dönemi porselen ilaç kapları** Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans

MALİYE

SİBEL ADEMOĞULLARI 2018 **Devlet yatırım teşvikleri ve Türkiye'de faaliyet gösteren bir ilaç firmasında uygulama örneği** Okan Üniversitesi Yüksek Lisans

ARDA URAL 2014 **Global ilaç firmalarının yükselen pazarlardaki başarı faktörleri** Marmara Üniversitesi Doktora

SOSYOLOJİ

FİLİZ FERYAL PETEK 2021 **Türkiye'de ilaç firması çalışanlarının iş tecrübeleri, algıları ve nitelikli emeğin değersizleşmesi karşısındaki stratejileri** Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yüksek Lisans

MERT ERTUBAY 2022 **Akademik sorunların tıbbileşmesi: Üniversite öğrencileri arasında psikostimülan ilaç kullanımı örneği** Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans

HALKLA İLİŞKİLER

NERİMAN BEKÇİ 2016 **İlaç sektöründeki iletişim uzmanlarının gözünden, yeni RTÜK kanunuyla değişen iletişim faaliyetlerinin sağlık iletişimine etkileri** Kadir Has Üniversitesi Yüksek Lisans

SEZGİN DENİZ 2003 **Türkiye ve Avrupa Birliği'nde ilaç reklamcılığı konusundaki düzenlemeler** Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans

HALK SAĞLIĞI

SİBEL KAYAOĞLU 2023 **İlaç sektöründe davranış odaklı güvenlik yönetim sisteminin uygulaması ve iş kazaları üzerine etkileri** İstanbul Aydın Üniversitesi Doktora

MUALLA AKÇADAĞ 2010 İlaç sektöründe tüketicinin sağlık güvenliğinin korunması açısından lojistik faaliyetler ve bir uygulama Niğde Üniversitesi Yüksek Lisans

Sonuç

Çalışmada 47 konu başlığı altında toplam 402 teze ulaşılmıştır. Sosyal bilimler alanında yapılan tezlerin büyük çoğunluğu yüksek lisans düzeyindeki tezlerdir. İlk tezin 1972 yılında yayınlandığı görülmüştür. Sosyal bilimler alanında ilaç konusunda yayınlanan tezler en sıklıkla İşletme, Ekonomi, Hukuk, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ve Sağlık Yönetimi alanlarındadır. Sosyal bilim araştırmalarının ilaçların etkisine ve ilaç endüstrisine ilişkin anlayışımıza katkı sunmaları muhtemeldir. Alanda gözlenen boşluğa dayanarak daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Conrad, P. (2007). *The Medicalization of Society*. Johns Hopkins University Press. <https://doi.org/10.56021/9780801885846>
- Ekonomi Bakanlığı. (2016). *İlaç ve Eczacılık Ürünleri Sektörü, Sektör Raporları*.
- Hernandez, L. M., Blazer, D. G., & Institute of Medicine (US) Committee on Assessing Interactions Among Social, B. (2006). The Impact of Social and Cultural Environment on Health. In *Genes, Behavior, and the Social Environment: Moving Beyond the Nature/Nurture Debate*. National Academies Press (US). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK19924/>
- Matej, M. (2024). *Pharmaceutical market worldwide revenue 2001-2023* | Statista. <https://www.statista.com/statistics/263102/pharmaceutical-market-worldwide-revenue-since-2001/>
- Møllebæk, M. (2020). Pharmaceuticalization. In P. Crawford & P. Kadetz (Eds.), *Palgrave Encyclopedia of the Health Humanities* (pp. 1–5). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-26825-1_152-1
- Petek, H. (2009). *İlaç üreticisinin hukukî sorumluluğu*. Yetkin Yayınları.